

Брич В. Я.

**докторант Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України м.
Київ**

Якість життя населення з позицій соціально-економічного менеджменту

Термін “якість життя” нині вийшов за межі спеціальної лексики, ставши досить широко вживаним у мові представників різних суспільних груп. Хоча чіткого визначення поняття “якість життя” немає, але і в нас, і за рубежом розуміють його як певний індикатор соціально-економічного розвитку суспільства чи індивідуума, що акумулює доленосні зміни в усіх аспектах життя, включаючи моральність та духовність.

Намітився спільний методологічний підхід до сприйняття поняття “якість життя” крізь призму природно-соціально-психологічних умов існування людства. А, коли в 1964 році Дж. Гелбрейт вперше вжив цей термін, то вклав у нього невизначено широкий спектр: від історичного змісту існування людства до проблем здоров’я особи та облаштування населених пунктів.

Пізніше західні науковці в категорію якості життя почали вкладати нематеріальні компоненти: моральні цінності, культурні, духовні і соціально-психологічні здобутки. Сфера матеріальних потреб людини і рівень їх задоволення увійшли до кількісного показника, названого “стандартом життя”. Англієць Є. Мішан, приміром, головним вважав економічний розвиток, який і призводить до поліпшення соціальних умов у суспільстві. Відштовхнувшись від цього, він проклав місток до виміру якості життя через матеріальне забезпечення громадян, реалізацію їх прав та свобод, торжество справедливості і спокій у суспільстві [2]. Американський політолог У. Ростоу впритул наблизився до визначення впливу політичних моментів на якість життя. Він стверджував, що в середині 50-х років минулого століття розвиток США увійшов у таку стадію, яка вимагала нових критеріїв якості життя. Тобто, уже

політичні інструменти могли активно впливати на підвищення якісних показників у соціальній і економічній сферах [3].

Відомий британський історик і філософ А.Тойнбі також розмежував певною мірою матеріальне і нематеріальне підґрунтя життя людини. Обстоював тезу, за якою середній стандарт життя (визначається обсягом вироблених матеріальних цінностей в суспільстві, розподілених між усіма індивідуумами) є тільки засобом для пізнання характеру якості (рівня) буття. Мета життя (якість вищого гатунку) – це духовність, висока моральність і всебічний розвиток інтелекту [4].

Людині необхідні пристойні житло, одяг, їжа. Але цим потреби не обмежуються. Особа прагне ще й психологічного комфорту, відчуття гармонії з колективом, суспільством, колегами, друзями, родиною. В середині 70-х років ХХ століття американські науковці А.Кембелл, Ф.Конверс, У.Роджерс (вони відомі як прибічники теорії суб'єктивної якості життя) вивели формулу залежності благополуччя індивідуума від міри усвідомленого задоволення тими благами, якими він користується. Іншими словами, йдеться про відсутність протиріччя між потребами та можливостями [1].

Психологічна модель якості життя виходить з того, що невдоволення одним може компенсуватися за рахунок іншого, а тому настає рівновага. Скажімо, чоловік працює на роботі, пов'язаній з фізичними навантаженнями, а хотів би бути управлінцем. Звісно, невілене бажання певною мірою психологічно пригнічує. Але він приходить додому, де його зустрічає сімейний затишок, тепло, увага і чуйність. Людина в такій атмосфері відчуває окриленість, задоволення. Себто, негатив в одному компенсується позитивом в іншому.

Противники цієї концепції виступають з ідеєю глобального благополуччя, яку вимірюють сукупністю задоволення всіх потреб, у різних сферах. Вони відкидають тезу компенсації.

Українська наукова думка, що концентрується на темі якості життя, здебільшого оперує параметрами його рівня та способу, показниками здоров'я

населення і довголіття. Складна вітчизняна соціально-демографічна ситуація, коли смертність переважає над народжуваністю, прогресують різні хвороби, а середній вік життя людини останніми роками значно скоротився, диктують потребу зосереджуватися на глибокому вивченні та управлінні саме цими факторами. Усілякі зміни в економіці відображаються на якості життя населення. Зокрема, коли виробництво розвивається, нарощує обсяги, то, відповідно, створюються нові робочі місця, зростає зарплата, внаслідок науково-технічної реконструкції поліпшуються умови праці. Поки що у нас ці явища поодинокі, але вони є і підтвердження цьому бачимо на українському економічному просторі. Звичайно, якість життя в індустріально розвинених районах дещо вищій, аніж в традиційно малопотужних аграрних областях.

Не забуваймо і того, що людина не тільки очікує змін у своєму матеріальному становищі, а ще й сама впливає на якість свого ж буття, ведучи той чи інший спосіб життя. Поширення пияцтва, наркоманії, особливо серед молоді, зумовлюють моральну деградацію окремих осіб, ослаблюють їх здоров'я і здатні привести на соціальне дно. Навпаки, активна людина подбає про себе, зробить усе, аби втриматися на плаву.

Менеджмент в сфері соціально-економічних процесів передбачає пошук критеріїв умов існування на перехресному аналізі рівня суспільства і особи, що дозволяє глибоко вникнути в соціальні параметри. Приблизно такий підхід запропонувала у 1961 році робоча група експертів ООН, котра сформулювала 12 основних параметрів рівня життя. Серед найважливіших – демографічні, стан систем освіти і охорони здоров'я, умови праці та зайнятість, співвідношення між доходами і витратами.

З плином часу міжнародні стандарти почали враховувати і соціальні індикатори: ситуацію в системі соціального забезпечення, наявність житла і рівень житлових умов та права і свободи громадян. Водночас Організація Об'єднаних Націй ввела окремі блоки показників для порівняльного аналізу якості життя в економічно розвинених країнах і державах “третього світу”. Це робилось з метою отримання орієнтирів соціально-економічного управління

для владних структур. Досліджувалися зміни у харчуванні населення, охороні здоров'я, освіті і професійній підготовці, умовах праці, розвитку житлового будівництва та стану довкілля.

Кризові моменти, виходячи з конкретних умов відповідної держави, можна було розв'язати (за рекомендаціями ООН) через створення сприятливих умов для активної участі населення у вирішенні блоку економічних, політичних і соціальних проблем. ЮНЕСКО, реалізуючи міжнародні соціально-культурні програми, домагається, щоб на національних рівнях неодмінно оперували соціальними показниками. Це, наприклад, знайшло відображення у статистиці Великобританії, Франції, Швеції та багатьох інших країн, котрі звично називаються державами з високим рівнем життя.

Менеджмент соціальної сфери передбачає визначення соціальних параметрів. Проте це процес складний і дискусії при цьому – не тільки нормальне, а й потрібне явище. Адже істина – дитя суперечки. Інтереси різних соціальних груп населення часто різнополюсні. Соціальний стандарт, прийнятний для суспільства в цілому, мусить акумулювати в собі певний компроміс, а також враховувати потреби реформ і мати приціл на майбутнє.

Практика нормативного регулювання часто ще відштовхується від стереотипів минулого, тяжіє до адміністративно-командних методів, планово-кількісних показників. По вертикалі прогнозується розвиток матеріальної бази соціальної сфери, споживчого бюджету, обсягу платних послуг, що має мало спільного із реальними показниками якості життя народу.

Офіційна статистика останнього часу відзначає збільшення в середньому доходів населення, зростання кількості заощаджень людей на рахунках у банках. Середній показник не відображає контрасту в доходах багатих і неспроможністю бідних скористатися досягнутим розширенням сфери платних послуг, скажімо, в медицині, освіті. Одним словом, прогресивні зміни в соціально-економічному розвитку мають бути підкріплені доступністю соціальних послуг для всіх верств населення. Цього поки що немає.

Реальність наполегливо підштовхує суспільство до усвідомлення важливості впровадження гнучкої системи управління соціальним розвитком, яка, у свою чергу, не може обійтися без таких параметрів, як соціальні нормативи і стандарти. Під першим прийнято вважати досягнення збалансованості між потребами і можливостями суспільства та представників усіх категорій населення; під другим – затверджені органами законодавчої і виконавчої влади нормативи, вироблені внаслідок компромісних рішень.

Орієнтація на мінімальні соціальні стандарти викликана потребою гарантувати певний обсяг матеріальних благ зобов'язаннями держави. Як правило, йдеться про вирішення проблеми забезпечення людей найнеобхіднішим (харчування, медичне обслуговування, освіта). А право на працю, безпеку, чистоту навколишнього середовища? Запитання риторичне.

Висока якість життя передбачає не задоволення мінімальних потреб, а вдосконалення всіх граней буття індивідуума (повноцінну охорону його здоров'я і підвищення тривалості життя, досягнення матеріального благополуччя українських родин відповідно до європейських стандартів). Потрібен перехід від “мінімальних” до “нормальних” умов життєдіяльності членів нашого суспільства. Стандарти якості життя покликані віддзеркалювати той рівень середовища, який здатний динамізувати процеси всебічного розвитку особи, прогрес суспільства, поліпшувати природне і соціальне середовище. Такі показники вибудовують цілісну систему, прийнятну для всіх ланок соціального управління (від центру – до території, включаючи окремих невеликий населений пункт).

Безперечно, процес формування стандартів життя, окреслення якісних його індикаторів, започатковується з глибокого, всебічного аналізу соціально-економічної ситуації, впливу законодавчих актів на регулювання взаємовідносин у державі, адекватності регіональної політики потребам соціальної територіальної сфери. Дослідження змін, що відбуваються внаслідок економічних реформ, дають змогу пізнати позитивні і негативні для населення

тенденції, охопити весь комплекс проблем, пов'язаних із структурою, рівнем і способом життя усіх об'єктів соціального аналізу.

Для цього ідеально підходить модель, що структурує різні компоненти по вертикалі і горизонталі, визначаючи в точках перетину спільні інтереси різних соціальних груп. Особливо важливими для всього населення, економічно активної його частини та персоналу виробничих підприємств є структура їхніх видатків (можливість задовольнити потреби), рівень соціальної захищеності, умови життя. Для тих, хто працює, важливі зміст і характер роботи, безпечні її умови. Для тих, хто здатний працювати, але не має робочого місця, особливо актуально звучить тема зайнятості та безробіття. А головна проблема людей пенсійного віку – здоров'я і тривалість життя. Для студентів та учнів основний показник якості їх побуту – дієві гарантії суспільного захисту та соціальної підтримки.

Врахування особливостей – шлях до вироблення інтегрального підходу в питаннях управління соціально-економічною сферою, вироблення об'єктивних критеріїв якості життя населення.

Використана література

- 1.Campbell A., Converse Ph., Rodgers W. The Quality of American Life Perceptions. Evaluations and Satisfactions.- N.Y., 1976.
- 2.Michan E. To Grow or not to Grow.- Encounter, May 1973, p.13-14
- 3.Rostow W. Politics and the Stages of Growth. Cambodge University Press, 1971, p.22.
- 4.Toynbee A. Amerika and the World Revolution. London-New York- Toronto, 1962, p.69.